

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 4 - Number: 14, p. 87-95, Winter 2020

Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın Eğitim İle İlgili Faaliyetleri* Turkey Teachers Union's Activities Related With Education

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.813027>

Arařtırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
19.10.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
13.12.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2020

Asya Studies

Doç. Dr. Fuat Uçar
Giresun Üniversitesi, Rektörlük
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Bölümü

fuat.ucar@giresun.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2036-6689>

Fırat Kaya

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim
Dalı Doktora Öğrencisi

frtkya52@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-3195-2915>

* Bu makale birinci yazarın danışmanlığında ikinci yazar tarafından hazırlanan "Türkiye'de Sendikal Hareketlere Bir Örnek: Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)" başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Öz

Türkiye'de sendikal hareketler dönemsel farklılıklar göstermiştir. Cumhuriyet öncesinden devralınan sendikal mirasın zayıf olmasının en önemli nedeni Osmanlı Devleti'nin Batı'da olduğu gibi Sanayi Devrimi'ne giden tarihsel ve sosyolojik bir süreci geçirmemiş olmasıdır. Cumhuriyet döneminde sendikal gelişmeler açısından olumlu ilerlemeler kaydedilirken bazı dönemlerde ise çeşitli olumsuzluklar görülmüştür. Türkiye'de 1961 Anayasası ile demokratik açıdan daha özgürlükçü bir dönemin ortaya çıkması sendikal hareketleri de olumlu bir yönde etkilemiştir. Türkiye Öğretmenler Sendikası da 1961 Anayasası'nın getirdiği bu özgürlük ortamında kurulmuş ve Türkiye'nin sendikal hareketler tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye Öğretmenler Sendikası, sadece mesleki bir kuruluş olmamış aynı zamanda sosyal bir kuruluş olarak kendini tanımlamış ve toplumu yakından ilgilendiren konularda da faaliyetlerini yürütmüştür. Bu bağlamda Türkiye Öğretmenler Sendikası eğitim ve ekonomi alanlarındaki sorunların yanında toplumsal sorunlar ve dış etkiler üzerinde de çeşitli söylemler geliştirmiştir. Sendika, eğitim sorunu konusunda gerek söylem gerekse eylem yoluyla Türkiye'de eğitim alanında önemli etkiler yaratmıştır. Türkiye Öğretmenler Sendikası söylem ve eylemlerinde ideolojik tutumunu açıkça ortaya koymaktan çekinmemiştir. Mesleki bir kuruluş olarak amaçlarını gerçekleştirmek için iktidarlara yönelik siyasal ve toplumsal olarak demokratik baskı mekanizmasını da kullanmıştır.

Bu çalışmada Türk demokrasisi ve sendikal hareketleri açısından önemli bir yere sahip olan Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın hangi süreçlerden geçtiği ele alınmış; devamında Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın amaçları, kuruluşu, faaliyetleri ve görüşleri irdelenerek eğitim alanında nasıl bir etki yarattığı ve bu etkiyi hangi yollarla sağladığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Devrimcilik, Eğitim, Öğretmenler Sendikası

Abstract

Trade union movements in Turkey have shown periodic differences. The trade union legacy inherited before the Republic is very weak. The most important reason for this is that the process of the Industrial Revolution was not seen in the Ottoman Empire as quickly as in the West. The most important reason for the weakness of the union legacy taken over before the Republic was that the Ottoman State did not go through a historical and sociological process leading to the Industrial Revolution as in the West. During the Republican period, positive trade union progress was made in some periods, while in some periods there were negative ones. The Turkey Union of Teachers on the other hand, was founded in the environment of freedom brought about by the 1961 constitution and has an important place in the history of trade union movements in Turkey. The Turkey Union of Teachers defining itself as not only a professional organization, but also a social organization, carried out its activities on issues that are closely related to society. It not only addressed the problem of education in Turkey, but also created significant effects in the field of education in Turkey by carrying out both discourse and action.

In this study, it was first discussed what processes trade union movements go through in Turkey. After the establishment of The Turkey Union of Teachers the activities, actions and opinions it put forward were examined and a connection was tried to be established between the trials of the work.

Keywords: Revolutionism, Education, Union of Teachers

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Uçar, F. ve Kaya, F. (2020). Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın Eğitim İle İlgili Faaliyetleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year: 4, Number: 14, Winter, p. 87-95.

GİRİŞ

Sendika işçi ve işveren gruplarının ekonomik, sosyal, mesleki, hukuki vb. çıkarlarını korumak üzere bir araya gelerek oluşturdukları örgütlenmelerdir. Sendikalar, sadece kendi mesleki örgütleriyle ilişkili konuları değil, aynı zamanda toplumu ilgilendiren konularda da bir görev üstlenebilmekte ve kamuoyu oluşturabilmektedirler. Bu yönüyle bakıldığında sendikalar, sadece bir mesleki örgütlenmenin ötesinde topluma hizmet eden sosyal kuruluşlardır (Ağralı, 1967: 9-10). Bu şekilde sendikalar tanımı itibarıyla işçi veya işveren gruplarının hak ve çıkarlarını gözetmek ve geliştirmek üzere oluşturulan örgütlenmeler olarak aynı zamanda; odalar, barolar, kulüpler, dernekler, vakıflar vb. gibi bir sivil toplum [STK] kuruluşlarıdır. Baskı ve çıkar grubu niteliği taşıyan sendikaların işçi, işveren ve memurlar tarafından oluşturulabilen çeşitli yapıları mevcuttur.

Sendikalar, STK olarak toplumda sosyal anlamda ortaya çıkabilecek çatışmalara ve huzursuzluklara karşı bir denge görevi de üstlenmektedir. Bu yönüyle aynı zamanda sosyal bir kuruluş olan sendikalar; bu toplumsal sorun, huzursuzluk ve çatışmaların giderilmesi açısından siyasal anlamda iktidarlara bir baskı oluşturarak hükümetin politikalarını şekillendirebilmektedirler. Tabii ki sendikaların bu işlevlerini yerine getirebilmesi, demokrasiyle doğrudan ilişkili olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sendikal hak ve özgürlüklerin güvence altında olması büyük önem arz etmektedir. Bu duruma ek olarak artan sanayileşme ve bunun beraberinde getirdiği ücretli çalışan işçi sınıfının ciddi derecede artması, sendikal hak ve çıkarlar ile özgürlüklerin güvence altına alınması gereğini daha da artırmıştır (Erdayı, 2009: 202). Sendikaların ortaya çıkmasında etkili olan ekonomik ve toplumsal gelişmeler esas olarak buharlı makinelerin ve teknolojinin gelişmesine dayalı olarak meydana gelmiştir. Dünyada endüstriyel ilişkiler alanında önemli ve köklü bir değişimin yaşanmaya başlaması süreci daha da hızlandırmıştır. Bu değişim; Sanayi Devrimi öncesinde mevcut insan gücüne dayalı bir üretim sürecinin yerini, Sanayi Devrimi sonrasında makinelerin almaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır.

Küresel düzeyde endüstriyel ilişkilerde bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı Devleti'nde de kol gücüne dayalı üretim biçimi olan ve zanaat adı verilen üretim sürecinde, bu işle uğraşan insanların bir araya gelerek oluşturduğu çeşitli mesleki gruplar oluşmuştur. Bu şekilde Sanayi Devrimi öncesinde Osmanlı Devleti'nde kol gücüne dayalı üretimde çalışan insanların oluşturdukları ahilik ve lonca gibi teşkilatlar ortaya çıkmıştır (Alaca, 2020:161). Ancak Sanayi Devrimi sonrası dönemde ortaya çıkan endüstri ilişkileri, teknolojinin gelişmesi, makine gücünün kol gücünün yerini alması Batı'dakinin aksine Osmanlı Devleti'nde hızlı geliş(e)meye başlamıştır (Kaya, 2019: 27, 28).

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ortalarından itibaren Padişah I. Mahmut ve daha sonra da III. Selim tarafından köklü bazı ıslahatlar yapmış olsa da esas ıslahatlar II. Mahmut döneminde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda askeri ihtiyaçların giderilmesi üzerine kurulan Beykoz Kundura, Feshane ve Hereke fabrikaları kurulması ücretli çalışan işçi grubunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca sanayinin artırılması üzerine *Islah-ı Sanayi Komisyonu* da kurulmuştur. Daha sonra ise milli iktisat politikasını ortaya atan İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından 1913'de *Teşvik-i Sanayi Kanunu*'nu çıkarılmıştır. Ancak bu süreçte 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, 1912-1913 yıllarında meydana gelen Balkan Savaşları ve ardından çıkan I. Dünya Savaşı, bu süreçte sanayileşme adına beklenen gelişmelerin sağlanmasını sekteye uğratmıştır (Mahiroğulları, 2017: 23-25). Ayrıca Osmanlı Devleti'nde gerek Patrimonyal (Baba Devlet) devlet anlayışı gerek ise nitelikli işçi grubunun Avrupa'dan getirilen gayrimüslim kesiminden oluşması sendikal açıdan örgütlenmenin ve birlikteliğin sağlanamamasını da beraberinde getirmiştir. Nitelik gerektirmeyen işlerde Türk ve Müslüman, nitelik gerektiren işlerde ise gayrimüslimlerden oluşan iki başlı bu yapı gereği işçiler arasında sendikal anlamda birlikteliğin sağlanamamasının en önemli nedenleri arasında yer almıştır (Yılmaz, 2010: 199-200). Ancak tartışmalı da olsa yaygın olarak kabul edilen görüşe göre, Osmanlı Devleti'nde ilk işçi örgütü gizli olarak Tophane işçileri tarafından siyasi amaçlar için 1895'te *Osmanlı Amele Cemiyeti* adı ile kurulmuştur (Mahiroğulları, 2017: 32). Osmanlı Devleti'nin son döneminde sendikal hareketler tam anlamıyla olmasa da dünyadaki sendikal hareketlerin gelişimi doğrultusunda yavaş bir şekilde gelişmeye başlamıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemin şartları gereği sanayileşmenin oldukça kısıtlı olmasına paralel olarak Osmanlı Devleti'nde sendikacılığın gelişmesi yeterli düzeyde ol(a)mamıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nden sendikal anlamda devralınmış mirasın oldukça yetersiz olması Türkiye'de sendikal anlamda gelişmeyi istenilen düzeye ulaştıramamıştır. Zamanla gelişmelere bağlı olarak kazanılmış haklar, hürriyetler, çıkarlar olsa da Türkiye'de sendikal hareketler hep inişli çıkışlı bir süreç şeklinde yoluna devam etmiştir.

Bu makale kapsamında Türkiye Öğretmenler Sendikası [TÖS]'ün eğitim konusunda ortaya koymuş olduğu fikirleri, yaptığı eylemleri, hükümetlerin politikalarını etkilemesi ve baskı unsuru oluşturma faaliyetleri incelenmiştir.

1. Türkiye'de Sendikal Hareketlerin Kısa Tarihi

Türkiye'de sendikal hareketler elde ettikleri hak, çıkar ve özgürlüklerle dönemsel olarak farklı bir yapıda seyretmiştir. Bu açıdan Türkiye'de sendikal hareketleri ele alırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal vb. açıdan mirasçısı olduğu Osmanlı Devleti'ndeki sendikal hareketler bağlamında Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası şeklinde ele almak gerekmektedir. Cumhuriyet sonrası dönem sendikal hareketleri, siyasal ve toplumsal olayların gelişme ve önem derecesine göre genel hatları itibarıyla; Cumhuriyet'in kuruluşundan çok partili hayatı başlatan 1946 seçimlerine (1923-1946), 1946 seçimlerinden 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne (1946-1960), 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden 12 Eylül 1980 Darbesi'ne (1960-1980) ve 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonraki dönemler şeklinde dört dönemde ele almak daha faydalı sonuçlar vermektedir.

1923-1946 dönemine bakıldığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Milli Mücadele döneminin gerektirdiği şartlar gereği oldukça yorgun olsa da kazanılmış siyasi bağımsızlığını taçlandırmak üzere iktisadi bağımsızlığın da kazanılması gerektiğinin bilincinde olmuştur. Bu bağlamda Milli Mücadele'nin lideri olarak Mustafa Kemal (Atatürk), iktisadi açıdan bağımsızlığın sağlanması üzerine oldukça önemli adımların atılmasına öncülük etmiştir. Bu adımların en önemlisi 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen *İzmir İktisat Kongresi* olmuştur. Bu kongreye tüccarlar, işçiler, çiftçiler ve sanayiciler olmak üzere büyük bir kesimin temsil edildiği gruplar katılmıştır. Bu kongrede gruplar sorunlarının giderilmesi, iyileştirilmesi ve çıkarlarının korunması üzerine uğraşmışlardır. Buna paralel olarak işçiler de ücretler, tatiller, çalışma saatleri ve koşulları üzerine çeşitli hak taleplerinde bulunmuşlardır. Ancak kongrede dile getirilen hakların yasal zemine oturtulması ve hayata geçirilmesi uzun bir zaman almıştır. 1924 Anayasası ile cemiyet kurma hakkının tanınması sonucu birçok mesleki kuruluş ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi de *Amele Teali Cemiyeti* olmuştur. Tanınan bu hak sonrası İstanbul, Adana, Edirne, Bursa ve Eskişehir başka olmak üzere birçok ilde sayısı yüze yakın meslek kuruluşu oluşmuştur (Mahiroğulları, 2017: 50-52). Ancak bu süreçten sonra İsmet (İnönü) Paşa Hükümeti tarafından, Şubat 1925'te Doğu Anadolu'da meydana gelen Şeyh Sait Ayaklanması gerekçe gösterilerek 4 Mart 1925'te *Takrir-i Sükûn Kanunu* çıkarılmıştır. Bu kanun ile hükümet, asayiş ve huzuru bozan veya bozmaya çalışan örgütlerin yayın ve eylemlerinin yasaklanabilmesi kararını almıştır (Alaca, 2018: 1198). Bunun sonucunda *Takrir-i Sükûn Kanunu* ile çeşitli siyasi faaliyetler gibi sendikal hareketlerin de bir süre durdurulması sonucu mesleki anlamda teşkilatlanmak ve eylem gerçekleştirmek imkânı ortadan kalkmıştır (Lefranc ve Sülker, 1966: 151). Daha sonra 28 Haziran 1938'de yürürlüğe giren 3512 Sayılı Cemiyetler Kanunu çıkarılmıştır. Ancak bu kanun cemaat, aile, sınıf ve cins esasına dayalı derneklerin kurulmasını yasaklamıştır. Bu şekilde sendikaların kurulması ancak 5 Haziran 1946 tarih ve 4919 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonrası olmuştur. Dolayısıyla bu tarihe kadar sendikaların kurulması kanuni açıdan mümkün olmamıştır (Mahiroğulları, 2017: 67).

1946-1960 dönemine bakıldığında en önemli husus çok partili hayata geçiş süreci olmuştur. Bu süreç ile birlikte siyasi rejime demokratik karakter kazandırma çabaları doğal olarak sendikal hareketleri de doğrudan etkilemiştir. Buna paralel olarak 4919 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerle 1946'da sınıf temeline dayalı cemiyetlerin kurulmasının önündeki engel kaldırılmıştır. Sendikal hareketlerin önündeki engelin kalkması ile birlikte bu tarihten itibaren çok sayıda sendika kurulmaya başlamıştır. Çağdaş anlamda sendikal örgütlenmenin oluşmaya başladığı bu tarih, Türk emek ve işçi tarihi literatüründe "46 Sendikacılığı" olarak adlandırılmıştır (Mahiroğulları, 2017: 83). Bu süreçte ortaya çıkan sendikaların Marksist, Leninist öğretinin yaygınlaşması paralelinde, sendikacılığın başlangıcında ideolojik bir boyut kazanması hükümeti kaygılandırmış ve bu duruma istinaden doktriner/ideolojik sendikacılığa yer vermeyecek şekilde bir kanun çıkarılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda 26 Şubat 1947'de 5018 sayılı Sendikalar Kanunu'nun çıkarılması sendikacılık kazanımlarının üzerinden bir yıl geçmeden bu kazanımları sektöre ugramıştır. 1945'de yeni partilerin kurulması, 1946'da çok partili hayata geçişin ilk seçimlerinin yapılması gibi demokratikleşme yönündeki gelişmeler sendikacılık açısından da ilerleme sağlamışsa da, 1946-1960 döneminde sendikal hareketler çağdaş anlamda bir hürriyete sahip olamamıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen bu dönemde, Türkiye'de sendikal hareketlerin örgütlenme ve faaliyetleri açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır (Kaya, 2019: 35-37).

1960-1980 döneminde 1961 Anayasası; toplu sözleşme, sendika kurma ve grev hakkı gibi hükümlerle sendikacılığın önündeki engelleri ortadan kaldırarak, Türkiye'de sendikacılığın gelişmesinde

önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda 1961 Anayasası'ndan hareketle oluşturulan 274 sayılı Sendikalar Kanunu 24.7.1963'te yürürlüğe girmiştir. Sendikalara siyasal anlamda faaliyet yasağını da daraltan bu kanuna göre; sadece siyasi partilerden maddi yardım alınmayacağı, siyasi partilere maddi yardımda bulunamayacağı ve siyasi partilerin teşkilatı içerisinde yer alınmayacağı belirtilerek, siyasi faaliyet yasağı daha önceki dönemlere oranla kısıtlı tutmuştur (Mahiroğulları, 2003: 7). 1961 Anayasası'nın 46. maddesinde memurlara sendikalaşma hakkı tanınması sonucu geç de olsa memurlara 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu ile 1965'te sendikalaşma yolu açılmıştır. 25 maddeden oluşan bu kanun, memurlara toplu sözleşme ve grev hakkının tanınmaması gibi faaliyet yasaklarını barındırmaktadır (Mahiroğulları, 2017: 313-314). Bu süreçte sendikalar siyasi faaliyet yasaklarının engel olmadığı ölçüde siyasi partilerle ilişkide bulunabilmişlerdir. 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları [DİSK]'in kurulması sonrasında, uzlaşmacı bir görünüm yerine daha çok çatışmacı bir boyut kazanan sendikalar birçok eylem ve grev yapmışlardır. İşçi hareketlerinin "sürekli ve doğrudan eylem" mantığıyla hareket eder konuma gelmesi beraberinde doktriner/ideolojik sendikaların kontrolden çıkmasına neden olmuştur (Mahiroğulları, 2017: 250, 276). 1961 Anayasası'nın 46. maddesinde değişiklik yapılarak sendikalaşma hakkının sadece işçilere tanınmasına rağmen, 12 Mart 1971 Muhtırası'nın verildiği dönemde grev hakkı sıkıyönetim mahkemelerinin iznine tabi tutulmuş ve birçok grev ertelenmiştir. Bu süreçte pek çok sendika kapatılmış ve sendika üyeleri yargılanmıştır. Sendikalar açısından 1960-1980 dönemi, genel hatları itibarıyla 1961 Anayasası'nın sağladığı çeşitli özgürlüklerin de etkisiyle daha özgür bir ortamın yaşandığı dönem olmuştur (Kaya, 2019: 40-41).

Görüldüğü üzere Türkiye'de sendikal hareketler, ekonomik, siyasal, toplumsal ve demokratik gelişmelerin etkisiyle dönemlere göre farklı uygulamalara tabii tutulmuşlardır. Bu şekilde sık sık değiştirilen kanunlarla sendikacılığın önündeki engeller kimi zaman kaldırılmış kimi zaman ise devam etmiştir.

2. Türkiye Öğretmenler Sendikasının Kuruluşu

1961 Anayasası ile birlikte oluşan demokratik ortamın sendikal açıdan da özgür bir alan yaratması Türkiye'de sendikal hareketlerin gelişmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Yine 1961 Anayasası'nın 46. maddesinde memurlara sendikalaşma hakkının tanınması, akabinde bu maddeye dayanarak yürürlüğe giren 1965 tarihli 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu ile birlikte memurların sendikalaşma hakkının önündeki engel ortadan kalmış ve buna paralel olarak Türkiye'de memur sendikacılığı başlamıştır.

Bu şekilde Türkiye Öğretmenler Dernekleri Milli Federasyonu [TÖDMF], 1961 Anayasası'nda öngörülen memurlara sendikalaşma hakkının verilmesi üzerine çalışmalarına başlamıştır. Sendikalaşma yönünde harekete geçen TÖDMF, 1962'te Aydın, 1963'de Antalya ve 1964'te Eskişehir kurultaylarında, kanun çıkar çıkmaz kurulacak sendikaların hazırlıklarına yönelik atılacak adımları belirlemiştir (Baykurt, 1969: 22-23). Eğitimciler sendika hakkı tanınmadan önce dernek ve dernek federasyonları aracılığıyla faaliyetlerini her ne kadar yürütmüş olsa da tüm sorunlarını çözebilecek yetkiye ve güce sahip bir örgütlenmeye ulaşamamışlardır. Bu şekilde eğitimcileri sorunlarının çözülmesi, hak ve çıkarlarının daha iyi duyurulabilmesi adına sendika kurma ve aynı zamanda iktidara yönelik baskı unsuru oluşturmaya sevk eden bir unsur ortaya çıkmıştır (TÖS Samsun Şubesi Haber Bülteni, 1968: 4).

Memurlara sendikalaşma hakkı veren 1965 tarihli 624 Sayılı Devlet Personeli Sendikalar Kanunu çıkınca, TÖDMF tarafından önceden hazırlıkları sürdürülen tüzüğe son şekli verilmiştir. Ulusal modelde kurulacak sendikaların merkezi Ankara olmak üzere il ve ilçelerde şubeler açarak faaliyetlerini yürütmek üzere kurulması öngörülmüştür. Bu gelişmelere göre Hayrettin Karademir ve Mehmet Özgüçlü, Fakir Baykurt ile görüşmüş, daha sonra Amasya'dan Talip Apaydın, Isparta'dan Dursun Kut, İstanbul'dan Mehmet Başaran, Konya'dan Veli Demiröz toplanıp Fakir Baykurt ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmede artık bir sendikaların kurulması gerektiği, dernek ve federasyonlarla işlerin yürümediği dile getirilmiştir. Görüşmede diğer kişiler Fakir Baykurt'a kurulması düşünülen sendikaların kurucular arasında yer alması gerektiği, daha sonra ise kendisini yürütme kuruluna seçerek genel başkan yapmak istekleri ifade edilmiştir. İlk başlarda Fakir Baykurt her ne kadar sendikacılığı tam anlamıyla bilmediğini ve sendikacılığın zor bir iş olduğunu ileri sürerek olumsuz bir yanıt verse de daha sonra ısrarlara dayanamayıp bu öneriyi kabul etmiştir (Baykurt, 2000: 14, 20). Bu şekilde Fakir Baykurt'un öncülüğünde, öğretmenlerin örgütlenme tarihinin en önemli ve etkili sendikası olan TÖS, 8 Temmuz 1965'de TÖDMF içinden gelen 92 öğretmen tarafından kurulmuştur (Yıldırım, 2013: 36).

Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Dursun Akçam gibi isimlerin TÖS'ün kurulmasında büyük önem arz etmelerinin yanı sıra önemli bir ortak noktaları da köy enstitüleri geçmişlerinin bulunması olmuştur.

Bu nedenle TÖS üyeleri ve kurucularının büyük bir kısmı ya öğretmen okulu ya da köy enstitüsü mezunlarıdır (Kaya, 2019: 46-47).¹ TÖS'ün gerek kurucularının gerek ise üyelerinin bir bölümünü köy enstitüsü veya öğretmen okulu mezunu olduğu düşünüldüğünde; bu gelişmelerden etkilendiği, faaliyetlerini ve amaçlarını bu doğrultularda şekillendirdiği görülmektedir. TÖS bu amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini yürütürken halkın aydınlatılması, eğitimin çağdaştırılması ve ezbercilikten uzaklaşılması adına eğitimin şekillenmesini savunmuştur. Kuruluşundan itibaren aynı zamanda ülke sorunlarıyla da ilgilenen TÖS, mesleki sorunlar kapsamında eğitim sorununa öncelik vermiştir. TÖS, eğitimin diğer konularla ilişkili olduğundan hareketle; gerek söylem gerekse eylemleriyle eğitim alanındaki politikaların nasıl şekillenmesi gerektiği hakkında iktidarlar üzerinde baskı unsuru oluşturmayı da amaçlamıştır.

TÖS'ün bir diğer amacı ise tek ve güçlü sendikacılık faaliyetini icra etmek olmuştur. Bölünmenin bir fayda sağlamayacağı görüşünde olan TÖS, ancak birlik olunarak amaca ulaşabileceğini savunmuştur. Bu düşüncelere istinaden Fakir Baykurt, TÖDMF'nin 22. Kurultayında feshinin sağlanması yönünde çalışmalar başlatmış ve şubelere talimat vermiştir. Nihayetinde 11-12 Temmuz 1969'da gerçekleştirilen 22. Kurultayda TÖDMF fesih kararı almış ve TÖDMF'nin alacakları, gayrimenkul ve menkul malları TÖS'e devredilmiştir (TÖS Dosyası, 1973: 46-47). TÖS bu gelişmeler sonucunda tek ve güçlü sendika olma yolunda önemli bir adım atmıştır. TÖS ayrıca köy enstitüsü ya da öğretmen okulu mezunu birçok üye ve kurucusuyla, Türkiye'de eğitim alanında ciddi faaliyet göstermek istemiş buna uygun adımlar atmaya çalışmıştır.

12 Mart 1971 Muhtırası öncesinde olduğu gibi muhtıra sonrasında da TÖS'ün tüzel kişiliğine yönelik çok sayıda dava açılmıştır. Muhtıra sürecinde bazı illerdeki şubeleri kapatılmış ve TÖS üyesi öğretmenler tutuklanmaya başlanmıştır. TÖS iddianamesini hazırlayan Askeri Savcı Baki Tuğ, iddianamesinde TÖS'ü "Türkiye'yi uçurumun kıyısına getiren örgüt" olarak nitelendirmiştir. TÖS davasında yöneticilere yönelik yapılan suçlamalar anayasanın 141. ve 142. maddeleri kapsamında değerlendirilerek çeşitli cezalar talep edilmiştir. Daha sonra Askeri Yargıtay Mahkemesi 13 Nisan 1976'da beraat kararı vererek TÖS davasını sonuçlandırmıştır (Karabağ, 2016: 60; Mert, 2013: 141). Böylece 1965'te kurulan ve 12 Mart 1971 Muhtırası ile kapanan TÖS Türk sendikacılık tarihindeki yerini almıştır.

3. Türkiye Öğretmenler Sendikasının Türkiye'de Eğitim Sorunları Üzerine Görüşleri ve Etkileri

TÖS, bir sendika olarak, sadece mesleki sorunlar üzerinde faaliyetlerini yürütmemiş ayrıca pek çok alanda toplumu ilgilendiren konularda da faaliyetlerini yürütmüştür. TÖS aynı zamanda bir meslek kuruluşu olmanın yanında STK olmanın da gereği olarak toplumu ilgilendiren konularda sessiz kalmamıştır. Bu amaçla STK olmanın getirdiği önemli özelliklerinden birisi olan baskı ve çıkar grubu niteliğini yerine getirmekten de geri durmamıştır. TÖS, ülke sorunları içerisinde en çok eğitim alanındaki sorunlar ile ilgilenmiştir. Zira bir eğitimci sendikası ve bir öğretmen örgütlenmesi olarak TÖS, eğitim üzerine söz söylemeyi ve eylemde bulunmayı öncelikli amaç edinmiştir. Bu şekilde TÖS, Türkiye'de eğitim alanında birçok etki yaratmış ve eğitim üzerine görüşlerini dile getirmekten geri durmamış, eğitimin sorunlarının çözülmesiyle ancak çağdaş bir yapıya kavuşulacağı görüşünde olmuştur.

TÖS'ün 1965'deki tüzüğü de bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. 1965'deki tüzüğün 3. maddesinde amaçlarını belirten TÖS, bu maddede amaçları arasında gerek üretici eğitimin ilkelerini gerek ise yurt gerçeklerini ele alan, bilimin ve teknolojinin gereklerine göre bir eğitim sisteminin düzenlenmesi ve yürütülmesi isteğine yer vermiştir. Buna ek olarak aynı maddede demokratik ilkeleri, sosyal adaleti, insan haklarını ve çağdaş dünyanın kültür ve uygarlık gelişmelerini, dünyadaki barışın sürekli olarak sağlanmasını esas alan bir milli eğitimden bahsederek bu sürecin eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi gereğini ortaya koymuştur (Türkiye Öğretmenler Sendikası Tüzüğü, 1965: 3).

TÖS, mesleki sorunlar kapsamında; öğretmenlik mesleğinin özlük hakları sorununa öncelik vermenin yanında toplumun genelini ilgilendiren ülke sorunlarına da duyarlı kalmamıştır (Baykurt, 1969: 19-20). Bu açıdan TÖS, eğitim alanında halka dönük bir eğitim modelini savunmuştur. Böylece TÖS eğitimin ekonomi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğunu, ekonomik yapıyı şekillendirdiğini, Türkiye'deki eğitimin emperyalist etki altında olduğunu, emperyalist etki altındaki bir eğitimin ve aynı

¹ Atatürk devrimlerinin yerleşmesi için önemli bir misyona sahip olan köy enstitüleri halkın aydınlatılmasına ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşılmasına destek olmak amacıyla büyük bir rol üstlenmiştir. Bu yönüyle Cumhuriyet tarihinin çok tartışılan konularından olan köy enstitülerinin ideolojik yapısı hakkında bkz (Yıldız ve Akandere, 2017: 275-316).

zamanda eğitilenlerin baskıyı kabullenen, itiraz etmeyen ve sorgulamayan Batı'ya yakın bir sınıf oluşturduğunu belirterek bu etkiyi tersine çevirmenin ancak halka dönük bir eğitim modeliyle sağlanabileceğini iddia etmiştir (Özek, 1968: 12-13). Halka dönük bir eğitim modelinin ancak halka dönük bir iktidar tarafından uygulanacağını da iddia eden TÖS; mevcut kurulu düzenden memnun kalan iktidarların bu eğitim modelini uygulamamasını eleştirmiştir. Yine TÖS, halkın cahilliğinden ya da bilgisizliğinden nemalanıp halkı sömüren bir sınıfın, halka dönük bir eğitim modeli getirmesini beklemenin yanlış olacağını da ifade etmiştir (Devrimci Eğitim Şurası, 1968: 5).

Türkiye'de eğitim alanındaki sorunlara ilişkin görüşlerini "devrim için eğitim" ilkesi ile açıklayan TÖS, bu ilke ile birlikte halka dönük ya da halktan yana bir eğitim modelinin uygulanabileceğini belirtmiştir. TÖS, savunduğu "devrim için eğitim" ilkesinin gerçekleşmesinde dönemin şartlarından kaynaklı çeşitli engellerin söz konusu olduğunu düşünmüştür. TÖS, bu konuda "devrim için eğitim" ilkesinin ana gayesini; halkın aydınlatılması ve bilinçlenmesinin sağlanmasını gerekli görmüştür. Bu ilkenin gerçekleştirilmesinin ancak bu ana gaye üzerinde çalışılarak ve durularak aşılması gerektiği görüşünde olan TÖS; öğretmenlerin, öğrencilerin ve halkın da bu doğrultuda bilinçlendirilmesini hedeflemiştir (Erder, 1968: 9-11).

TÖS'ün "devrim için eğitim" ilkesine göre, aynı zamanda köylü ve işçi sınıfının da devrimci bir yapıya sahip olması iktidarların değiştirilmesinde söz konusu olabilecektir. Halktan yana bir iktidarın kurulması için söz konusu bu kesimlerin aydınlatılmaları ve geliştirilmeleri yönünde eğitilmeleri şart olarak görülmüştür. Dolayısıyla TÖS'e göre bu durum ancak "devrim için eğitim" ilkesi ile mümkün görülmektedir. Devleti yöneten sınıfın halka dönük ya da halktan yana bir tavır yerine emperyalist güçlerin ve onun uzantılarının hizmetine yönelik bir anlayışla halktan yana olunamayacağı iddia edilmiştir. Bu durumda TÖS, mevcut düzenin değişmesi için en iyi yol olarak devrimci nitelikli bir eğitimi öngörmüştür (Erdoğan vd., 1971: 5, 13). TÖS'ün belirttiği devrim için eğitim ilkesinin yapılabilmesi ve uygulanabilmesi için bu doğrultuda öğretmenlerin de eğitilmesi gerekmektedir. Bu sayede "devrim için eğitim" ilkesi etrafında yetiştirilen öğretmen ya da eğitimcilerin, öğrencilerini de bu ilke ışığında eğitmesi sağlanarak, halkın iktidarını yani halka dönük ya da halktan yana olan iktidarı sağlayacak bir yapı oluşturulmak istenmiştir. TÖS, öğretmenlerden bilimsel temeller ışığında gerek öğrencilerle gerekse halk ile iç içe bir yapı sağlayacak eğitim modeli de amaçlamıştır. Bu sayede topyekun halkın aydınlatılması, öncelikle de işçi ve köylü kesiminin aydınlatılması suretiyle geri kalmışlığının giderilmesinin gerekliliği savunulmuştur (Akçam vd., 1971: 20-25).

TÖS, sözü edilen devrimin gerçekleşmesi için edebiyatın gücünden de faydalanmak istemiştir. Halkı cesaretlendirecek, halkın algısına ve çıkarlarına ulaşabilecek, halka bilinç aşılacak ve bu sayede devrimin gerçekleşmesini sağlayabilecek ya da kolaylaştıracak bir edebiyatın var olması gerektiğini savunmuştur. Bunun için de halktan yana olan yazarların olması ve yetiştirilmesini önemseyen TÖS, bu yazarların halka sıkı sıkıya bağlı, onlardan sayılabilecek ya da halkın bizzat kendi içinden çıkması gerektiğini vurgulamıştır. Burada istenilen asıl şey; yazılan edebi ürünlerin halka tesir edebilmesi için ancak halkın benimseyeceği ve duygularına tercüman olacak yazarların olmasıdır. Zira halkın benimsemediği veya halkın saygısını kazanmamış kimselerce ortaya çıkarılacak bir edebi ürünün halk tarafından kabul görmeyeceği düşüncesi hâkim olmuştur. Yazarların bir halk sözcüsü niteliğinde olması gerekliliği savunan TÖS "devrim için eğitim" ilkesinin yanı sıra devrim için edebiyatın da gerekliliğine vurgu yapmıştır (Apaydın vd., 1971: 8-9).

TÖS, bunların yanı sıra Türkiye'de eğitimde fırsat eşitliğinin olmadığını da savunmuştur. Bu konuya büyük önem TÖS, Türkiye'de temel eğitimin dahi tam anlamıyla gerçekleşt(e)mediğini belirterek; ilkokula dahi devam olanağından yoksun milyonlarca öğrencinin olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde toplumun daha temel eğitimden mahrum olan kesimlerinin bu konu üzerinden ekonomik dengesizliğine de dikkat çekilmiştir. TÖS, zengin ve varlıklı bir ailede yetişip yine zengin araç ve gereçlere sahip bir çocuk ile sıradan bir kişinin yani ekonomik anlamda darlık çeken bir ailenin çocuğunu aynı sınavda aynı süzgeçten geçirmenin de büyük bir haksızlık olduğunu savunmuştur. Bunlara ek olarak TÖS, anayasaya işaret ederek, Türkiye Cumhuriyeti devletinin laikliği üzerine vurgu yaparak, imam-hatip okullarına ve din okullarına milyonlar harcamanın ancak ortaçağ eğitimine dönmek olduğunu iddia etmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere TÖS, eğitimdeki fırsat eşitsizliğini dile getirerek kamuoyunun dikkatini bu yöne çekmeye, hükümete bu konuda baskı oluşturmaya ve bunun sonucunda da eğitimin kendi görüşleri üzerinden şekillenmesini sağlamaya çalışmıştır (Güner, 1971: 31).

TÖS, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olması ilkesinden hareketle, Türkiye'deki din eğitimi üzerinde de özellikle durmuştur. Çocuklara, ana dili olmayan Arapça dilinde Kur'an'ın

ezberletilmesini, hafızlığın alınabilmesi ve Kur'an'ın baştan sonra ezberletilmesi için çocukların, korkuyla ve ağır yollarla şiddet ile eğitime çalışıldığını eleştirmiştir. Bu duruma ek olarak TÖS, Kur'an'ın Arapça yerine Türkçe okutulması ve yazılmasının toplum üzerinde daha yararlı olacağını savunmuştur. TÖS'e göre Kur'an'ı ana diliyle okuyan, aydınlanan ve bilgilenen halkın olması, iktidarı elinde bulunduranlar için sıkıntı oluşturmaktadır. Bu çerçevede ana dilinde Kur'an'ı okuyan ve anlayan halkın baskıları, tahakkümleri ve kontrolleri kabullenmeyeceğini, bu sebepten ötürü dinin sadece ezbere dayalı bir metod üzerine inşa edilmemesi gerektiğini öne sürmüştür (Yavuz, 1968: 14,15).

TÖS'ün ifade ettiği amaçlar doğrultusunda gerçekleştirdiği en önemli adımı 4-8 Eylül 1968 tarihleri arasında Ankara'da düzenlediği *Devrimci Eğitim Şurası* olmuştur. Üç yılda bir Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenmesi gereken Eğitim Şurası'nın yapılmaması ve bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi TÖS'ü harekete geçirmiş ve *Devrimci Eğitim Şurası*'nı toplamıştır (Koç, 2015: 115). TÖS düzenlediği bu eğitim şurasında, eğitim sorunlarıyla yurt sorunlarının paralel olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde eğitimin, toplumun sorunlarıyla paralellik gösterdiğini ve bu sorunların çözümünde eğitimin büyük önem arz ettiğini savunan TÖS'ün, savunduğu "devrim için eğitim" ilkesinin ilk kez ortaya konulduğu ve tartışıldığı yer de Devrimci Eğitim Şurası olmuştur. Görüldüğü gibi halkı politik olarak da bilinçlendirmeyi amaçlayan TÖS'ün faaliyetleri sadece öğretmenlerin ve eğitimin mesleki sorunlarıyla sınırlı olmamıştır (Kaya, 2019: 73). Bu kapsamda TÖS, *Devrimci Eğitim Şurası*'nda Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde eğitimin üstlendiği rol üzerinde durmuştur. Ayrıca Türkiye'nin gelişmesi, kalkınması modern ve çağdaş bir kimliğe sahip olması açısından başka sorunlarla eğitim ilişkilendirilmiştir (Arlı, 2011: 145).

TÖS, mesleki sorunlar kapsamında eğitimi yakından ilgilendiren öğretmen sorunları üzerinde iki büyük eylem gerçekleştirmiştir. Bunlardan birisi 15 Şubat 1969'da gerçekleştirdiği *Büyük Eğitim Yürüyüşü*, bir diğeri ise 15-18 Aralık 1969 tarihleri arasında gerçekleştirdiği *Büyük Öğretmen Boykotu* olmuştur (Koç, 2015: 231-234). Bu eylemleriyle TÖS, eğitimin iyileştirilmesini, daha kaliteli bir eğitim için öncelikle öğretmenin aklının sadece eğitim üzerinde yoğunlaşması gerektiğini savunmuştur. TÖS'e göre ekonomik imkânsızlık içerisinde olan öğretmenlerin geçim sıkıntısı çekmelerinin ve olumsuz hayat şartlarının yanında hükümetten yöneltilen baskılara karşı direnme çabaları da eğitimi olumsuz yönde etkilemektedir. Yapılan her iki eylem dönemin şartları göz önüne alındığında oldukça büyük bir kamuoyu oluşturmuş, hükümeti baskı altında bırakmış ve 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra TÖS'ün tüzel kişiliğine dava açılacak boyutta etkili olmuştur (Koç, 2015: 465; Karabağ, 2016: 60). TÖS'ün eğitimi diğer alanlarla da yakından ilişkili olarak görmesi sonucu yapmış olduğu etkili ve büyük eylemleri; onu 1969'da Türkiye'de eğitim üzerine etkili eylemleri gerçekleştiren bir sendika durumuna getirmiştir.

SONUÇ

1961 Anayasası'nda memurlara sendika hakkının verilmesinden sonra sendikalaşma sürecinin başlaması, hem demokratik hem de sendikal gelişim açısından önemli bir kazanım olmuştur. Genel itibarıyla TÖS, Türkiye'de eğitim üzerine önemli görüşler belirten ve bu görüşleri çerçevesinde eğitim politikalarında etkili olmayı amaçlayan bir sendika olmuştur. Bu yönüyle TÖS, din eğitimi, laik eğitim, dinin ana dilde öğrenilmesi/öğretilmesi gibi hala tartışılmakta olan eğitim konuları üzerine 1965-1971 yılları arasında tartışmalar başlatan bir sendika olmuştur. TÖS, mesleki sorunların yanında aynı zamanda toplumsal sorunlarla ilgili olarak da görüşlerini ortaya koymuş ve çeşitli eylemler gerçekleştirmiştir. TÖS aynı zamanda demokratik hakkını kullanarak gerçekleştirdiği eylemleriyle eğitim politikalarını şekillendirmek ve kamuoyu oluşturmak üzere hükümetlere baskı unsuru teşkil etmiştir.

TÖS, eğitim üzerine görüş bildirmekle yetinmemiş, eğitim üzerinde etkinliğini sağlamak ve amaçları doğrultusunda bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla *Devrimci Eğitim Şurası*, *Büyük Eğitim Yürüyüşü* ve *Büyük Öğretmen Boykotu* gibi faaliyetleri organize etmiştir. TÖS'ün bu tür faaliyetleri aynı zamanda doktriner ya da ideolojik bir sendika olma özelliğini de ortaya koymuştur. Bu açıdan TÖS'ün öğretmenlerin mesleki sorunlarının yanında işçi ve köylü gibi toplumun diğer kesimlerinin de eğitim aracılığıyla dayanışma içerisinde girmeleri gerektiği yönündeki talepleri, eğitimi devrimci yaklaşımının aracı olarak kullandığını göstermektedir. TÖS eğitime yönelik talep ve faaliyetlerinde milli bir eğitim sistemini savunmuş olsa da bu kapsamda "millilik" ya da "milliyetçilik" vurgusundan ziyade "halkçılık" vurgusunu daha fazla ön plana çıkarmıştır. Bu açıdan TÖS'ün, eğitimi devrimin aracı olarak kabul etmesi yönündeki devrimci söylemi ona ideolojik boyutu ön plana çıkaran bir sendika niteliği kazandırmıştır.

TÖS, faaliyette bulunduğu dönemde yaptığı söylem ve eylemleriyle sendikaların eğitim faaliyetlerini etkilemesi bakımından örnek teşkil etmiştir. Bu şekilde TÖS, mesleki ve eğitim sorunlarının

yanında toplumun kültür, sanat vb. sorunlarını da ele alan faaliyetler göstermiştir. TÖS, Türkiye’de eğitim alanında çağdaşlığı sağlamak amacıyla düzenlediği başta *Devrimci Eğitim Şurası* olmak üzere diğer eylemleriyle; hem kamuoyu oluşturmak hem de hükümet üzerinde baskı oluşturmak suretiyle mevcut eğitim politikalarında etkili olmayı amaçlamış ve bu konudaki ideolojik tutumunu açıkça ortaya koymuştur. TÖS her ne kadar 6 yıl (1965-1971) gibi kısa denebilecek bir sürede faaliyet göstermiş olsa da öğretmenlerin örgütlenme tarihi ve Türkiye’deki sendikal hareketler açısından önemli yere sahip bir sendika olmuştur. TÖS söz konusu bu özellikleri itibariyle daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan ve benzer amaçları taşıyan sendikaların söylem ve eylemlerine ideolojik yönden de kaynaklık etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağralı, S. (1967). *Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı*. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.
- Akçam, D.; Apaydın T.; Aytan, A.; Bozkurt, A. ve Erdoğan, V. (1971). Devrim İçin Eğitim. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Türkiye Öğretmenler Sendikası 2. Devrimci Eğitim Şurası*. (sayfa numarasız). Bildiri No:6. Ankara: TÖYKO Matbaası.
- Alaca, E. (2020). *Orta Asya’dan Günümüze Türk Tarihi ve Kültürü M.Ö. 5000-M. S. 2020*, (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alaca, E. (2018). Cumhuriyet Döneminde Laik-Ulusçuluk Düşüncesinin Oluşumunda Şeyh Sait ve Menemen Ayaklanmaları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1191-1211.
- Apaydın T.; Binyazar, A.; Cihangir, M.; Kanar, H. ve Kudret, C. (1971). Devrim İçin Edebiyat. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Türkiye Öğretmenler Sendikası 2. Devrimci Eğitim Şurası*. (sayfa numarasız). Bildiri No: 9. Ankara: Şark Matbaası.
- Arlı, G. (2011). Düzenlenebilir Yapılardan Düzenlenemez Formlara Sendikal Hareketin Gelişimi TÖS-EĞİTİM-SEN, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sezai Temelli), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baykurt, F. (1969). *Sendika ve Grev*. Ankara: TÖYKO Matbaası.
- Baykurt, F. (2000). *Bir TÖS Vardı*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Erdayı, A. U. (2009). Türk Mevzuatının Sendika Özgürlüğüne İlişkin 87 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi’ne Uyum Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 201-226.
- Erder, N. (1968). Eğitim Devriminde Planlama Yöntemi. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şurası*. (sayfa numarasız). Doküman No: 9. Ankara: Yenigün Matbaası.
- Erdoğan, D.; Özek, Ç.; Özgüden, D. ve Pekin, F. (1971). Dünya’da Eğitim Akımları. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Türkiye Öğretmenler Sendikası 2. Devrimci Eğitim Şurası*. (sayfa numarasız). Bildiri No: 5. Ankara: Şark Matbaası.
- Ginesar, Ö. ve Güven, C. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin 8. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabıyla İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1017-1041.
- Güler, T. (2014). 12 Eylül 2010 Tarihli Anayasa Değişikliğinin Kamu Görevlileri Sendikacılığına Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 213-220.
- Güner, İ.S. (1971). VIII. Milli Eğitim Şurası. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Milli Eğitimde Tutarsız Bir Şura Aldatıcı Bir Reform*. (sayfa numarasız). Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.
- Karabağ, G. (2016). TÖB-DER ve Sol Siyaset, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. İsmet Akça), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, F. (2019). Türkiye’de Sendikal Hareketlere Bir Örnek: Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Doç. Dr. Fuat Uçar), Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, Y. (2015). *TÖS Tarihi-I (1965-1971)*. Bursa: Kuzgun Kitap.
- Lefranc, G. ve Sülker, K. (1966). *Dünyada ve Bizde Sendikacılık*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Mahiroğulları, A. (2003). Türkiye’de Sendika-Siyasi Parti İlişkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 46, 1-27.
- Mahiroğulları, A. (2012). Sendika-Siyaset İlişkisinin Teorik Çerçevesi ve Günümüzdeki Düzeyi. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(2), 8-23.
- Mahiroğulları, A. (2017). *Osmanlı’dan Günümüze Türk Sendikacılık Tarihi (İşçi-İşveren-Memur Sendikacılığı)*. Sivas: Özlem Kitabevi.

-
- Mert, Ö. (2013). Türkiye'de Öğretmenlerin Örgütlenme Faaliyetleri ve Fikir Eylemleri (1960-1980), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), (Prof. Dr. Süleyman Seydi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özek, Ç. (1968). Kapitalist Düzendeki Eğitim Kurumları ve İşleyiş Biçimleri. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şurası*. (sayfa numarasız). Doküman No:4. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.
- Ural, S. ve Ercilsin Y. (2018). 1980-1983 Yılları Arasında Türkiye'de Basın ve Sanat Hayatı. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 62, 571-596.
- TÖS Dosyası-II*. (1973). Ankara: Töre-Devlet Yayınları.
- TÖS Samsun Şubesi Haber Bülteni*. (1968). Samsun: Şensoy Basımevi.
- Türkiye Öğretmenler Sendikası Tüzüğü* (1965). Ankara: Şark Matbaası.
- Yavuz, F. (1968). Din Eğitimi. (Editörsüz Geçici Broşür Baskı). *Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şurası*. (sayfa numarasız). Doküman No: 7/h. Ankara: Yenigün Matbaası.
- Yıldırım, H. (2013). Türkiye'de Öğretmen Örgütlenmeleri (1960-1980), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Yrd. Doç. Dr. Oktay Gökdemir), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, N. ve Akandere, O. (2017). Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, XVII(35), 275-316.
- Yılmaz, E. (2010). Türkiye'de İşçi Sendikalarının Siyasal ve Sosyolojik Özellikleri Üzerinden Tarihsel Süreç İçinde Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14(1), 195-207.
-

